EETTINEN OHJEISTO

TAIDE- JA KULTTUURI-ALALLE

Eettistä ohjeistoa suositellaan noudatettavaksi soveltuvin ja kutakin taidealaa, toimijaa ja tilannetta koskevin osin lainsäädännön ohella. Taiteen tekeminen sisältää taiteilijan työn lisäksi tuotannollisen ja hallinnollisen toiminnan.

SISÄLLYSLUETTELO

3 **1. TAITEEN VAPAUS JA VASTUU**

4 **2. YHDENVERTAISUUS JA TASA-ARVO**

6 **3. VUOROVAIKUTUS JA YHDESSÄ TOIMIMINEN**

10 **4. TYÖSKENTELY**

Lisätietoja:

www.eettinentaide.fi

Hanna Kosonen
hanna.kosonen@forumartis.fi

1. TAITEEN VAPAUS JA VASTUU

Taiteen vapauteen kuuluu taiteilijan oikeus valita aiheensa, menetelmänsä ja ilmaisemisen tapansa. Taiteen sisältöä ja taiteen moninaisuutta ei tule säädellä ulkopuolelta.

- Puutunko rahoittajana tai tilaajana tarpeettomasti taiteen sisältöön?
- Olenko päättäjänä valmis edistämään sellaistakin taidetta, joka ei vastaa omaa vakaumustani tai mieltymyksiäni?

Taiteen tekemisen on kunnioitettava perusoikeuksia. Taiteilijoiden ja kulttuurialan toimijoiden tulee ottaa huomioon sekä omat että toisten oikeudet, mukaan lukien oikeus nauttia taiteesta.

- Ymmärränkö, ettei taiteen tekemisen tule edellyttää yksilölle luopumista perusoikeuksista, esimerkiksi yksityisyyden suojasta tai omantunnon vapaudesta?

Myös taiteella on vastuuta yhteiskunnasta, ihmisistä ja luonnosta. Taiteen tekemisessä on otettava huomioon sen ekologiset, sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset vaikutukset.

- Voittoa tavoittelematon toiminta poikkeaa markkinalähtöisestä. Olenko varmistanut, että kaikkien ja kaiken tyyppisten osapuolten mahdollisuudet elinkeinon harjoittamiseen toteutuvat?
- Ovatko valitsemani ratkaisut käytössä olevien resurssien puitteissa mahdollisimman ekologisia?

Toimivalle taide- ja kulttuurielämälle on välttämätöntä muotojen runsaus. Eri taidemuotojen keskinäistä arvostusta tulee tukea.

- Asetanko oman taidealani tai taidelajini toisten yläpuolelle?
- Olenko ottanut riittävästi selvää muiden taidemuotojen vaatimista olosuhteista ja tarpeista?

2. YHDENVERTAISUUS JA TASA-ARVO

Taiteellisessa toiminnassa noudatetaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita. Ihmisten moninaisuus ja erilaisuus otetaan huomioon taiteen vapautta ja taiteenalojen ominaispiirteitä kunnioittavalla tavalla.

- Hyväksynkö erilaisuuden osana taiteellista ilmaisua?
- Olenko valmis tutustumaan itselleni uusiin käytäntöihin ja taiteen tekemisen tapoihin?
- Muistanko, että moninaisuuteen kuuluvat myös yksipuoliset kannanotot?
- Osaanko tarkastella omia kielellisiä, kansallisia tai muita ennakkoluulojani?
- Olenko varmistanut, etten sulje ulos muita taiteenteon kannalta epäolennaisten seikkojen perusteella?

Taiteen tekemisessä toisen haavoittuvaista asemaa ei saa käyttää hyväksi. Esimerkiksi ammatilliseen asemaan, toimintakykyyn, ikään, sukupuoleen ja sen ilmaisuun, seksuaaliseen suuntautumiseen, etniseen taustaan, kieleen, maantieteelliseen sijaintiin tai toimeentuloon liittyvät valta-asemat on tunnistettava niiden väärinkäytön ehkäisemiseksi. Erityistä huomioita tulee kiinnittää alaikäisten kohteluun.

- Onko vähemmistöt ja aliedustetut ryhmät otettu huomioon suunnitteluvaiheessa? Onko heitä kuultu riittävästi?
- Onko erilaisesta asemasta johtuvat erot otettu huomioon? Voinko tasoittaa eroja toimintatapoja muuttamalla?
- Pyrinkö mahdollisuuksieni mukaan edistämään heikossa asemassa olevien taiteilijoiden ja kulttuuritoimijoiden asemaa ja työskentelymahdollisuuksia?

2. YHDENVERTAISUUS JA TASA-ARVO

Sekä taiteen tekemisessä että sen esittämisessä yleisölle tulee edistää saavutettavuutta ja esteettömyyttä.

- Taide- ja kulttuurielämä keskittyy voimakkaasti etelän isoihin kaupunkeihin. Onko mahdollisuuksia muualla asuvien taiteilijoiden ja yleisön tavoittamiseksi pohdittu?
- Taiteilijoiden ja toimijoiden asemassa valtionosuuslaitosten ja vapaan kentän välillä on suuri ero. Otanko ne toiminnassani huomioon?
- Millaiset kohtuulliset mukautukset yhdenvertaisuuden toteutumiseksi ovat mahdollisia, kun otetaan huomioon resurssit ja taideteoksen luonne?
- Onko pohdittu mahdollisuuksia teoksen esittämiseen saavutettavassa tilassa tai teoksen vaihtoehtoista tai osittaista esittelyä esimerkiksi digitaalisena?
- Onko selvitetty mahdollisuudet teoksen tulkkaamiseen muilla kielillä, viittomakielellä tai kuvailutulkkauksella?

3. VUOROVAIKUTUS JA YHDESSÄ TOIMIMINEN

Taiteen tekemisessä pyritään aktiiviseen vuorovaikutukseen, jossa erilaisia näkemyksiä voidaan tuoda esiin ja toisia kuunnellaan. Ongelmista tulee voida puhua avoimesti.

- Varmistanko omalta osaltani, että kaikki kuulevat aidosti toisiaan ja yrittävät asettua toisten asemaan?
- Vähättelenkö toisen kokemuksia ja tunteita?
- Tunnistanko hiljaisuuden kulttuurin ja pyrinkö rikkomaan sen?
- Rohkaisenko erilaisten mielipiteiden ja arviointien esittämiseen?
- Esitänkö ja vastaanotanko kritiikin rakentavasti?
- Varmistanko, että esiin nousseet epäkohdat käsitellään avoimessa keskustelussa? Huolehdinko siitä, ettei kritiikin esittäneitä henkilöitä kohdella epäasiallisesti vaan palautteeseen rohkaistaan?
- Tartunko ongelmiin ja etsinkö ratkaisuja nopealla aikataululla?

Taideteos tulee erottaa sen tekijästä. Tekijän yksityisyyttä tulee kunnioittaa.

- Pidänkö huolta, ettei taiteilijaa tai muita teoksen tuottamiseen osallistuneita tahoja maaliteta tai kohdella epäasiallisesti?

3. VUOROVAIKUTUS JA YHDESSÄ TOIMIMINEN

Taiteen tekemisen tulee olla turvallista sekä fyysisesti että henkisesti. Häirintä, kiusaaminen ja syrjintä on kiellettyä. Oikeus turvallisuuteen ja asialliseen kohteluun koskee kaikkia, myös yleisöä. Mahdollisuus kritiikin antamiseen tarkoittaa samalla valmiutta ottaa vastaan kritiikkiä.

- Olenko pohtinut sitä, miten voitaisiin luoda kaikille turvallisemmat työskentelyolosuhteet?
- Olenko ottanut huomioon puhetapani vaikutuksen turvallisemman tilan luomiseen?
- Kuulenko perusteellisesti ja tasapuolisesti kaikkia osapuolia ongelmia aiheuttaneissa tilanteissa?
- Kieli ja työskentelytavat muuttuvat jatkuvasti. Ymmärränkö, ettei kukaan voi aina hallita korrektia kielenkäyttöä tai toimintaa? Pyrinkö kehittämään työympäristöä rakentavasti kysymällä tai tarvittaessa neuvomalla?
- Taide herättää monenlaisia tunteita eivätkä kaikki negatiiviset tunteet synny epäasiallisesta toiminnasta. Olenhan varmistanut, ettei epämukavuuden tunne johdu esimerkiksi taiteellisesta ristiriidasta tai eriävistä mielipiteistä?

3. VUOROVAIKUTUS JA YHDESSÄ TOIMIMINEN

Yhteistyössä toimiessa käytettyjen menetelmien ja käytäntöjen täytyy olla kaikkien osallistujien hyväksyttävissä. Jokaisen tulee omalta osaltaan kantaa vastuunsa hyvästä työilmapiiristä.

- Otanko riittävästi huomioon taiteen tekemisen kuormittavuuden muille tekemiseen osallistuville osapuolille?
- Olenko varmistanut, että työskentelyajat ja työn vaativuus sopivat kaikille osapuolille, ja ottanut huomioon mahdolliset perustellut muutostarpeet?
- Toteutuuko jokaisen yhteistyöhön osallistuvan oikeus vaikuttaa tilanteisiin, joissa joku saattaa kokea toiminnan epäasialliseksi tai vahingolliseksi?
- Vastaanko alaisena oman toimintani asiallisuudesta ja ammattimaisuudesta?
- Taiteen tekeminen voi aiheuttaa voimakkaita tunteita ja jännittyneitä tilanteita. Muistanko arvioida ristiriitatilanteessa, onko kyse mielipide- tai näkemyseroista?
- Osaanko ottaa tavanomaisen ja asiallisen palautteen vastaan osana ammatillista kehittymistä?
- Selvitänkö ongelmat nimenomaan asianomaisten henkilöiden kanssa?

Yhteistyössä tai työryhmänä toimiessa vastuulliset henkilöt tai esihenkilöt tulee nimetä toiminnan alussa. Osallistujien ja osapuolten tulee tietää, kehen ottaa yhteyttä ja miten toimia ongelmatilanteissa.

- Olenko tietoinen omista ja toisten työskentelyyn liittyvistä velvollisuuksista ja oikeuksista?
- Olenko ottanut huomioon, että vastuuhenkilön määrittäminen voi työryhmän tai muun vapaan yhteisön kohdalla tarkoittaa ulkopuolisen toimijan tarvetta?
- Onko työkäytännöistä sovittu yhdessä ja tiedonkulku riittävää?

3. VUOROVAIKUTUS JA YHDESSÄ TOIMIMINEN

Kulttuurialan ammattilaisen tulee tunnistaa, milloin ja millä tavalla hän toimii esihenkilöasemassa. Kenenkään ei tule asettua esihenkilöasemaan perehtymättä samalla siihen liittyviin velvollisuuksiin.

- Toiminko esihenkilönä lainsäädännön edellyttämällä tavalla?

Esihenkilön tai johtavassa asemassa olevan työryhmän jäsenen tulee tiedostaa vastuunsa ja huolehtia osallistujien turvallisista ja eettisesti kestävistä työoloista.

- Olenko vastuuhenkilönä varmistanut, että tunnen riittävästi lainsäädäntöä ja tarvittavia ohjeita asianmukaisten olosuhteiden luomiseksi, kouluttaudun tarpeen mukaan ja seuraan ympäröivän yhteiskunnan työskentelyyn liittyvää kehitystä?
- Tunnenko taidealaani koskevat eettiset ohjeet ja noudatanko niitä?
- Parhaan taiteellisen lopputuloksen tavoitteleminen voi joskus olla ristiriidassa hyvän johtamisen käytäntöjen kanssa. Suhtaudunko avoimesti erilaisiin työhyvinvointia parantaviin ratkaisuehdotuksiin?
- Olenko työnantajana toimivan yhdistyksen hallituksen jäsenenä varmistanut, että käytössä on riittävästi osaamista työntekijän lainmukaisen kohtelun toteutumiseksi?

Esteellisyydet päätöksenteossa tulee tunnistaa ja ottaa huomioon.

- Tunnistanko pienessä maassa helposti syntyvät sidonnaisuudet tai ennakkoasenteet sukulaisuuden, tuttavuuden tai muiden suhteiden perusteella?

4. TYÖSKENTELY

Työstä tai projektista tehdään ennakolta selkeä sopimus, jonka sisällöstä ja vaikutuksista kaikki sopijapuolet ovat tietoisia. Tilanteissa, joissa työehtosopimusta ei sovelleta, pyritään noudattamaan soveltuvia referenssejä ja ohjeita.

- Olenko laatinut kaikille osapuolille oikeudenmukaisen ja selkeän sopimuksen?
- Noudatanko työehtosopimusta asianmukaisella tavalla, jos olen siihen lain tai sopimuksen perusteella velvoitettu?
- Olenko varmistanut, että eri osapuolilla on ollut riittävästi aikaa tutustua sopimuksen sisältöön ennen allekirjoittamista?
- Olenko varmistanut, että sopimuskumppanini on ymmärtänyt sopimuksen sisällön ja sen vaikutukset?
- Olenko varmistanut, että en maksajana käytä hyväksi taiteilijan tai muiden kulttuuriammattilaisten intohimoa alaan ja heidän luontaista tarvettaan saattaa työnsä yleisön saataville?
- Olenko taiteilijana perehtynyt riittävästi välittäjäportaan ja muiden kulttuurialan työntekijöiden ansaintamalleihin ymmärtääkseni myös heidän taloudellisia tarpeitaan?
- Pyrinkö omalta osaltani mahdollisuuksien mukaan edistämään kollektiivista sopimista aloilla, joilla se on heikomman suojan vuoksi perusteltua ja joilla itsenäiset ammatinharjoittajat ovat neuvotteluasemansa osalta työsuhteisten työntekijöiden kaltaisessa asemassa?

4. TYÖSKENTELY

Kaikesta työstä suoritetaan reilu vastike. Jos osa siitä ei ole rahamääräistä vaan muuta tekijälle tulevaa hyötyä, on hyödyn oltava todellista ja määriteltyä.

- Olenko ottanut riittävästi huomioon, että taiteilijoiden ja muiden kulttuurialan ammattilaisten tulee voida kattaa työllään elinkustannuksensa?
- Kannanko vastuun alan jatkuvuudesta tarjoamalla tehdystä työstä asianmukaisen korvauksen?
- Olenko määritellyt yhteistyössä tekijöiden kanssa rahallisen korvauksen sijasta saatavan mahdollisen muun esimerkiksi opintoihin, kokemuksen hankintaan tai harrastamiseen liittyvän hyödyn?

Taiteilijoiden ja muiden kulttuurialan ammattilaisten kohtaamat taloudelliset haasteet tulee tunnistaa.

- Onko tarjoamani korvaus riittävä vaadittavaan työmäärään sekä mahdollisiin materiaaleihin, tekokustannuksiin, luovutettaviin oikeuksiin ja muihin kuluihin suhteutettuna?

4. TYÖSKENTELY

Tekijöitä tulee kohdella yhdenvertaisesti riippumatta siitä toimivatko he apurahalla, työsuhteessa tai yrittäjänä.

- Täyttyvätkö sopimussuhteessa työsuhteen tunnusmerkit ja huomioidaanko palkanmaksussa kaikki lakisääteiset työnantajamaksut ja vakuutukset?
- Olenko varmistanut, että työsuhteen tunnusmerkkien täyttyessä työstä maksetaan korvaus palkan muodossa? Onko ei-työsuhteisen toimeksiannon kyseessä ollessa työkorvauksen maksamisesta sovittu niin, että osapuolet ovat tietoisia korvausmallin vaikutuksista sosiaaliturvaan?
- Onhan yrittäjänä tehdyssä työssä huomioitu riittävä korvaustaso asianmukaisen sosiaaliturvan hankkimiseksi?
- Olenko pyrkinyt maksamaan yhdenvertaisen palkan tekijöille riippumatta heidän taloudellisesta asemastaan?
- Olenko ottanut huomioon, että henkilökohtainen apuraha tai muu ulkoinen taloudellinen korvaus ei lähtökohtaisesti voi alentaa tekijälle työstä tai tekijänoikeuksista maksettavaa korvausta?

Tekijänoikeuksia ja niiden lähioikeuksia tulee aina kunnioittaa. Vaikka luovasta työstä olisi kulunut aikaa, tekijä on tuotava asianmukaisesti esille.

- Olenko sopinut taiteellisen yhteistyön aikana, miten tekijöiden roolit ja osuudet ilmaistaan, kun teos julkistetaan tai esitetään?
- Onhan tekijän- ja lähioikeuksista maksettava korvaus riittävä suhteessa luovutettaviin oikeuksiin?
- Olenko varmistanut tekijänoikeuskorvausten välittymisen kaikille osallisille kaikissa tilanteissa?